

Tjelesno vježbanje s djecom s posebnim potrebama u predškolskoj dobi

Vukošić, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:895873>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-04**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Iva Vukošić

**TJELESNO VJEŽBANJE S DJECOM S POSEBNIM POTREBAMA U
PREDŠKOLSKOJ DOBI**

Završni rad

Petrinja, lipanj 2023.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Iva Vukošić

**TJELESNO VJEŽBANJE S DJECOM S POSEBNIM POTREBAMA U
PREDŠKOLSKOJ DOBI**

Završni rad

**Mentor rada:
izv. prof. dr. sc. Marija Lorger**

Petrinja, lipanj 2023.

SADRŽAJ

UVOD	1
DJECA S POSEBNIM POTREBAMA	3
Potencijalne	3
Prolazne	3
Trajne	4
Djeca s oštećenjem vida	6
Sadržaji tjelesnog vježbanja za djecu s oštećenjem vida	6
Djeca s oštećenjem sluha	9
Sadržaji tjelesnog vježbanja za djecu s oštećenjem sluha	11
Djeca s poremećajima iz spektra autizma	13
Sadržaj tjelesnog vježbanja za dijete iz spektra autizma	14
Dijete s poremećajem u ponašanju – ADHD	15
Sadržaj tjelesnog vježbanja za dijete s poremećajem ADHD-a	16
DAROVITA DJECA	18
Tjelesno - kinestetičko područje darovitosti	20
Sadržaji tjelesnog vježbanja za darovitu djecu	22
LITERATURA	27

SAŽETAK

Glavna tema razmatrana u ovom završnom radu bila je tjelesno vježbanje s djecom s posebnim potrebama. Djecom s posebnim potrebama smatraju se ona koja imaju poteškoće u razvoju, ali i darovita djeca koja se ističu po određenim sposobnostima i vještinama. Vrlo je važno prilagoditi metode, sadržaje i okolinu rada jednima i drugima, u svrhu napretka i poticanja razvoja djece. Prilagodba u tjelesnom i zdravstvenom odgojno obrazovnom području podrazumijeva prilagodbu sadržaja vježbanja, sprava, rekvizita, materijala, prostora, vremena i načina izvođenja. Uloga odgajatelja u planiranju i provođenju kinezioloških aktivnosti i kod jednih i drugih je iznimno važna pri čemu mora imati podršku kolega, stručnih suradnika, vanjskih stručnih suradnika kao i roditelja djeteta s posebnim potrebama.

Ključne riječi: nadarenost, poteškoće u razvoju, prilagođeni sadržaji vježbanja, rana i predškolska dob

SUMMARY

The main topic discussed in this final paper was physical exercise with children with special needs. Children with special needs are considered to be those who have difficulties in development, but also gifted children who stand out for certain abilities and skills. It is very important to adapt the methods, content and environment of work to each other, in order to advance and encourage the development of children. Adaptation in the physical and health educational field involves adapting the content of exercise, device, props, materials, space, time, and the way of performing itself. The role of educators in the planning and implementation of kinesiology activities in both of them is extremely important, with the support of colleagues, professional associates, external professional associates as well as parents of a child with special needs.

Keywords: talent, developmental difficulties, customized exercise facilities, early and preschool age

UVOD

Tjelesno vježbanje je bilo koja aktivnost koja uključuje kretanje tijela i potiče potrošnju energije. Tjelesno vježbanje podrazumijeva različite aktivnosti poput trčanja, plivanja, hodanja, biciklizma, plesa, vježbe s pomagalicama i mnoge druge. Iako tjelesno vježbanje uključuje različite kretnje, aktivnosti iz naše svakodnevnice ne možemo smatrati tjelesnim vježbanjem, iako utječu na čovjekov organizam. Bilo kakvo tjelesno vježbanje ima brojne prednosti za zdravlje. Vježbanjem svjesno primjenjujemo razne pokrete koji utječu na osobni razvoj i razvoj sposobnosti, motorički razvoj, usavršavanje motoričkih znanja te na unapređenje zdravlja (Findak 1995). Tjelesno vježbanje u odgojno - obrazovnim ustanovama u današnje vrijeme je od velike važnosti jer se djeca sve manje kreću što utječe na slabiji razvoj kako motoričkih, tako i funkcionalnih sposobnosti. Navike redovitog vježbanja stječu se u najranijoj dobi. Prema Findaku (1995) tjelesna aktivnost u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju predstavlja važan poticaj za rast i razvoj. Djeci u predškolskoj dobi treba osigurati dovoljno kretnji i vježbe prilagođene njihovim sposobnostima. Vježbanje u predškolskoj dobi trebalo bi biti zabavno i treba se odvijati u sigurnom okruženju. Tjelesno vježbanje je dostupno svima i može se prilagoditi svakoj životnoj dobi i potrebi, pa tako i djeci s posebnim potrebama.

Djeca s posebnim potrebama zahtijevaju posebnu pažnju prilikom svih aktivnosti u vrtiću, tako i pri izvođenju tjelesnih vježbi. Teškoće u razvoju koje će biti glavni predmet ovoga rada odnose se na oštećenje sluha, oštećenja vida, poremećaje iz spektra autizma te poremećaje u ponašanju. Također, u radu su spomenuta darovita djeca, koja isto tako zahtijevaju dodatnu pažnju. Kako bi djeca s teškoćama u razvoju i darovita djeca mogla sudjelovati u tjelesnim aktivnostima potrebno je izuzetno dobro poznavati inicijalno stanje kompletnog antropološkog statusa kako bi se mogli odrediti pravovaljani sadržaji vježbanja i načini rada. Vježbanje bi trebalo biti osmišljeno u obliku različitih igara kako bi njihova izvedba bila uspješnija i zanimljivija. Djetetova prirodna potreba za tjelesnom aktivnošću i kretanjem usmjerava dijete na istraživanje svijeta, razvoj osjetila, uči i upoznaje sebe i svoje tijelo. Tjelesno aktivno dijete razvija socijalne odnose i svoje samopouzdanje. Redovitim vježbanjem utječe se na razvoj motoričkih, spoznajnih, socijalnih, emocionalnih i govornih sposobnosti. Tjelesno vježbanje u vrtiću provodi se u dvorani, sobi dnevnog boravka ili na

otvorenom prostoru (dvorište ili terasa vrtića). Uloga odgojitelja je da prilagodi svakodnevne tjelesne i ostale aktivnosti skupini u koju je uključeno dijete s posebnim potrebama. Tjelesno vježbanje koje je prilagođeno dječjoj dobi i koje je provedeno kao igra, dijete radosno prihvaća i prilagođava se planiranim sadržajima i zadanim zadacima (Findak, 1995).

DJECA S POSEBNIM POTREBAMA

Djeca s posebnim potrebama su djeca koja imaju različite tjelesne, emocionalne ili intelektualne izazove koji mogu utjecati na njihovu sposobnost učenja u svakodnevno funkcioniranje. Zbog svojih fizičkih, emocionalnih, socijalnih ili kognitivnih poteškoća susreću se s različitim preprekama u životu, od obrazovanja, zapošljavanja do integracije u društvo. Posebne potrebe dijele se na:

- Potencijalne
- Prolazne
- Trajne
- Teškoće u razvoju

(<https://www.djecjivrticcvrcaksolin.hr/php/wsCommon/wsGetDocument.php?f=5eab247514837.pdf>, preuzeto: 06.06.2023)

Potencijalne posebne potrebe su prolazne, a s njima se može suočiti dijete koje je bilo izloženo određenjem rizičnim faktorima. Rizični faktori dijele se ovisno o periodu dječjeg života u kojemu se jave, a to su; prenatalni, perinatalni, postnatalni i okolinski. Prenatalni rizični faktori mogu se pojaviti u periodu od začeća do poroda, nastaju zbog konzumiranja lijekova, alkohola, droga, stresa, pušenja ili pretilosti majke. Perinatalni rizični faktori imaju utjecaj u razdoblju oko poroda, tijekom poroda i sedam dana nakon poroda, a uzroci su prijevremeni porod, Apgar manji od 7, niska porođajna težina, zastoje u porođajnom kanalu, moždano krvarenje ili druga moguća zdravstvena stanja kod djeteta. Postnatalni rizični faktori nastaju sedam dana nakon poroda do 1 mjeseca života djeteta, a rizični faktori su; poslijeporođajna depresija majke, ozljede ili krvarenje u mozgu, razni tumori i dr. U okolinske rizične faktore spada problemi u obitelji, niski socioekonomski status obitelji, bolest u obitelji, nepotpuna briga o djetetu.

Prolazne posebne potrebe mogu se javiti kod svakog djeteta iako dijete nikada nije bilo izloženo određenim rizicima koji mogu utjecati na pojavu posebnih potreba. Uzrok njihova nastanka je najčešće razvojno prirodni raskoraci između djetetovih mogućnosti i pojedinih razvojnih faza. Između 3. i 6. godine djetetova života pojavljuje se negativizam,

tada dijete ima stav prema svemu i svima, najčešći odgovor, odnosno riječ je “ne“. Prolazne posebne potrebe javljaju se kod djece koja su proživjela neki traumatski događaj kao što je smrt bliskog člana obitelji, rođenje brata ili sestre ili polazak u vrtić/školu

Trajne posebne potrebe imaju djeca s teškoćama u razvoju, darovita djeca i djeca čije potencijalne prolazne potrebe nisu na vrijeme primijećene i pravilno tretirane (<https://www.djecjivrticvrcaksolin.hr/php/wsCommon/wsGetDocument.php?f=5eab247514837.pdf>, preuzeto: 06.06.2023).

Zrilić (2013) govori da djecu koja imaju teškoće u razvoju karakteriziraju teškoće u intelektualnom, motoričkom, senzornom, emocionalnom te socijalnom razvoju.

Teškoće u razvoju smatraju se:

- oštećenje sluha
- oštećenje vida
- poremećaj jezično – govorne komunikacije
- promjene u ličnosti uvjetovanim organskim čimbenicima ili psihozom
- poremećaj u ponašanju
- motorička oštećenja
- smanjene intelektualne sposobnosti
- poremećaji iz spektra autizma
- višestruke teškoće u razvoju
- zdravstvene teškoće i neurološka oštećenja (dijabetes, astma, bolest srca, alegije, epilepsija i dr.)

Lakše teškoće smatraju se:

- slabovidnost
- naglušost
- otežana glasovno-govorna komunikacija
- poremećaji u ponašanju i neurotske smetnje npr. agresivnost, poremećaji hranjenja, enkompreza, enureza itd.
- motorička oštećenja (pokretljivost bez pomoći druge osobe)

- smanjenje intelektualne sposobnosti

Teže teškoće smatraju se:

- gluhoća
- sljepoća
- potpuni izostanak govorne komunikacije
- motorička oštećenja (kretanje uz obveznu pomoć druge osobe)
- djeca sa smanjenim intelektualnim sposobnostima
- autizam

Posebne potrebe u predškolskim ustanovama identificiraju se opažanjem odgojitelja u skupini, opažanjem psihologa, zdravstvenog djelatnika i ostalih članova stručnog tima, razgovorom s roditeljima, psihologijskim testiranjem, procjenama i mišljenjima vanjskih stručnih suradnika. Prema Kostelnik, Onaga, Rhode i Whiren (2003) promatranjem djeteta dobiva se više informacija i bolje se upozna nego prilikom razgovora s djetetom. Obraćanjem pozornosti na djetetov kognitivni, govorni i spoznajni razvoj, odgajatelj može lakše uočiti nepravilnosti. Ako teškoća postoji, glavni cilj je pronaći uzrok i vrstu posebne potrebe kako bi se odgojni postupci mogli prilagoditi djetetu, odnosno da se optimizira psihofizički razvoj te da se dijete integrira među zajednicu svojih vršnjaka.

Socijalizacija djeteta s teškoćama u razvoju izuzeto je važna, to je proces u kojem glavnu ulogu imaju roditelji, odnosno njegova obitelj i uže okruženje. Kada se primijete prvi znakovi neke od teškoće roditelji često zanemaruju, svjesno ili nesvjesno. U takvoj situaciji dijete se počinje zatvarati i izbjegava kontakte sa okolinom koja ga okružuje. U socijalizaciji djeteta, vrtić ima veliku ulogu jer je dijete u neposrednom kontaktu sa vršnjacima koji također pomažu djetetu kako bi se lakše prilagodilo i kako bi aktivno sudjelovalo u okolini koja ga okružuje.

TJELESNE AKTIVNOSTI ZA DJECU S POSEBNIM POTREBAMA

Djeca s oštećenjem vida

Kako bi dijete s oštećenjem vida moglo aktivno sudjelovati u tjelesno i zdravstvenoj aktivnosti zajedno sa vršnjacima, tjelesne vježbe moraju biti prilagođene djetetu ili djeci. Djeca s oštećenjem vida ne zaostaju za vršnjacima što se tiče intelektualnog razvoja, oni svijet upoznaju uz pomoć drugih osjetila. Prema Zrilić, Košta (2008) djeci s oštećenjem vida najbitnija je taktilan percepcija, sluh i govor. Osobama s oštećenim vidom često je potrebna asistencija prilikom izvođenja i savladavanja aktivnosti.

Prema Kiš-Glavaš (2016) važno je tijekom planiranja i provođenja tjelesnih aktivnosti uzeti u obzir ograničenja s kojima se suočavaju djeca s oštećenim vidom:

- nema imitacije pokreta
- nema vizualno-motoričke koordinacije
- prisutnost straha od kretanja
- nema razvijene slike tijela
- teškoće u percipiranju prostora
- loše držanje tijela
- neravnoteža
- teškoće u orijentaciji u prostoru

Tijekom objašnjavanja i demonstracije vježbi upute djeci trebaju biti jasne i jednostavne. Poželjno je da se izbjegavaju termini poput tamo ili ovdje. Izrazi koje treba koristiti da ih dijete razumije su; lijevo, desno, naprijed, nazad, iza i slično. Dijete s oštećenjem vida mora se upozoriti na svaku prepreku koja se nalazi na putu tijekom slobodnog kretanja te se ne preporučuju aktivnosti koje zahtijevaju penjanje, jedino ako dijete ima pomoć od strane asistenta.

Sadržaji tjelesnog vježbanja za djecu s oštećenjem vida

Igra graničara sa zvučnom loptom

Tradicionalna igra koja je popularna diljem svijeta. Za potrebu djece s oštećenjem vida igra se provodi sa zvučnom loptom, a u nedostatku zvučne lopte može se i obična lopta omotati vrećicom. Na taj način dijete će pomoću zvuka spoznati gdje se nalazi lopta. Lopta se na baca po zraku, već se kotrlja po podu. A dijete koje bude gađalo, odnosno koje bude imalo loptu, prije nego ju odgurne od sebe morat će zažmiriti. Na taj način sva će se djeca imati priliku iskusiti kakav je osjećaj kada se oslanjaš isključivo samo na sluh. Kako bi se dijete s oštećenjem vida moglo lakše orijentirati u prostoru te kako bi bolje znalo kuda se sve može kretati, potrebno je da dvorana bude iscrtana oznakama debljine 4 – 5 centimetara i da su boje tih oznaka upečatljive (Kiš-Glavaš, 2016).

Povlačenje konopa

Aktivnost u kojoj dijete s oštećenjem vida može sudjelovati su one u kojima se dijete oslanja na taktilne percepcije i glasove druge djece. Opipom konopa dijete spoznaje gdje se nalazi, a pomoću glasova dijete bolje prati igru i samim time njegova uključenost i igru se povećava.

Zagrli prijatelja

Djeca se slobodno kreću po prostoru dok se u pozadini čuje glazba. Nakon određenog vremena odgajatelj zaustavlja glazbu, a dijete ima zadatak zagrliti ili primiti drugo dijete za ruku. Prilikom svakog ponavljanja, dijete treba zagrliti drugo dijete.

Slijepi miš

Djeca stoje u formaciji kruga. Dijete koje je odabrano da bude slijepi miš, ima povez na očima. Slijepi miš se nalazi u sredini kruga, na početku igre mora se okrenuti nekoliko puta na mjestu. Kada stane kreće prema djeci s ispruženim rukama. Kada dođe do djeteta,

opipom mora prepoznati koga je dodirnuo. Igra se ne nastavlja dok ne pogodi koga je opipao, nakon toga mijenja mjesto s onim djetetom čije je ime pogodio.

Pozdrav u prostoru

Djeca se slobodno kreću uz ritam glazbe, kada odgojitelj zaustavi glazbu izdaje se glasovni nalog na koji se način moraju pozdraviti. Djeca prvo moraju prići djetetu koje mu je najbliže, zatim ga pozdravlja npr. daj pet, rukovanje, grljenje, mahanje i sl. Nakon što se pozdrave ponovno se kreću uz ritam glazbe.

Djeca s oštećenjem sluha

Djeca s oštećenjem sluha, poznata kao gluha ili nagluha djeca, imaju izazove u percepciji i razumijevanju zvuka i govora. Oštećenje sluha može biti prisutno od rođenja ili se može razviti tijekom djetinjstva iz različitih razloga, kao što su nasljedni faktori, razne bolesti i ozljede. Oštećenje sluha može se razlikovati po stupnju i vrsti. Kod neke djece prisutan je djelomičan gubitak sluha, a drugi mogu biti potpuno gluhi. Oštećenje može biti senzorno – oštećenje uha ili slušnih živaca ili provodno – problem nastaje u provođenju zvuka od unutarnjeg uha. Djecu s oštećenjem sluha potiče se da koriste različite načine komunikacije. Znakovni jezik i slušna pomagala poput slušnih aparata ili implantata slušnog živca, pomažu djeci da se lakše sporazumiju s okolinom. Djeci s oštećenjem sluha često je potrebna multidisciplinarna pomoć i podrška od strane obitelji, specijalista za sluh i govor, logopeda, psihologa i drugih stručnjaka koji mogu pomoći pri razvoju komunikacijskih vještina i socijalizaciji (<https://vrtic-tratincica.zagreb.hr/default.aspx?id=67>, preuzeto: 06.06.2023.).

Treba uzeti u obzir da djeca s oštećenjem sluha imaju jednaku sposobnost učenja i postizanja uspjeha kao i druga djeca. S pravilnom podrškom, prilagođenim obrazovanjem i tehnologijom, moguće je da djeca s oštećenjem sluha ostvare puni potencijal i sudjeluju u zajednici koja ih okružuje na jednak način kao i njihovi vršnjaci.

Postupci i strategije poučavanja djece s oštećenjem sluha prema Krampač-Grljušić i Marinić (2007) :

- odgajatelj treba govoriti jasno i glasno
- treba koristiti jednostavne riječi i rečenice uz geste ili slike
- praktično im pokazati što se od njih očekuje
- staviti ih u par s djetetom koje čuje
- provjeriti je li dijete razumjelo upute
- pohvaliti djetetov trud
- koristiti znakovni jezik za gluhe

Djeca s oštećenjem sluha motorički su sposobni obavljati tjelesne aktivnosti, stoga ih je bitno konstantno poticati na neki oblik tjelesnog vježbanja i na bavljenje sportom te tako jačati njihovo samopouzdanje i međusobnu komunikaciju.

Sadržaji tjelesnog vježbanja za djecu s oštećenjem sluha

Trčanje u vreći

Djeca su podijeljena u dvije kolone, odredi se na kojoj će udaljenosti biti cilj od mjesta starta. Iz svake kolone jedan igrač ulazi u vreću i čvrsto je drži rukama. Na znak odgajateljice počinje utrka. Kada se vrate do svoje kolone, izlaze iz vreće i predaju je sljedećem u koloni. Utrka traje dok zadnji iz kolone ne dođe na cilj, pobjednička ekipa je ona čiji su se igrači prvi izredali.

Mačka i miševi

Odabire se igrač koji će biti mačka, njegov zadatak je loviti ostalu djecu, odnosno miševe. Odgajatelj lovcu može dati neko obilježje kako bi se lakše prepoznao, npr. slika mačke koja se zalijepi za majicu, rajf, plašt i slično. Također, odredi se mjesto koje će biti „pik“, odnosno spas za miševe koji bježe od mačke. Koga mačka uhvati preuzima njegovu ulogu. Igra može trajati dokle traje dječji interes.

Semafor

Djeca se kreću u krug, odgojitelj stoji u sredini te im pokazuje boje semafora (crvena, žuta, zelena). Svaka boja ima drugačiji tempo kretanja. Kada odgajatelj pokaže zelenu boju djeca trče, kada je pokazana žuta boja djeca mogu hodati ili trčati na mjestu, a kada odgojitelj pokaže crvenu boju djeca moraju stati.

Sunce i kiša

Djeca slobodno trče po dvorani, kada odgajatelj pokaže sliku koja prikazuje kišu, djeca moraju čučnuti i staviti ruke na glavu kako bi se „zaštitili od kiše“. Kada odgojitelj

pokaže sliku sunca, to znači da je opasnost prošla i djeca mogu dalje nastaviti trčati sve dok odgojitelj ne promjeni „vrijeme“

Lovica u paru

Djeca su podijeljena u parove, dijete s oštećenjem vida u paru je s djetetom koje nema poteškoća s vidom. Igra se provodi na način da jedan od parova lovi ostale parove. Ulovljeni par se zaustavi i zajednički podižu ruke uvis te čekaju da ih par koji je slobodan spasi na način da se provuku ispod njihovih ruku.

Djeca s poremećajima iz spektra autizma

Djeca s poremećajima iz spektra autizma imaju različite poteškoće, a one su kod svakog djeteta posebne i specifične. Autizam je prema Kostelanik i sur. (2003) dugoročni poremećaj koji se otkriva u ranom djetinjstvu, odnosno u prve tri godine života. Autizam karakterizira zaostajanje u razvoju socijalnih i jezičnih vještina, ali i različiti oblici ponašanja. Iako je autizam bolest koja se ne može izliječiti, mogu se provoditi različiti oblici terapije kako bi dijete moglo sukladno svojim mogućnostima sudjelovati u svakodnevnom životu. Simptomi autizma mogu se prepoznati po izostajanju gesti i kontakta oči u oči, dijete se ne odaziva na vlastito ime, teškoće u govoru, ponavljanje određenih motoričkih radnji, repetitivne radnje, osjetljivost na određene vrste stimulusa i sl.

Kako bi tjelesno vježbanje sa djetetom s autizmom bilo uspješno poželjno je organizirati sat primjerene mogućnostima i interesima djece. Da bi to bilo moguće potrebno je poznavati dijete, jer kao što je i ranije spomenuto, svako dijete s autizmom je posebno. Tjelesno vježbanje treba se provoditi u prostoriji u kojoj se dijete osjeća sigurno, a sprave koje se koriste trebaju biti djetetu zanimljive. Tjelesna aktivnost i vježbanje mogu imati mnoge koristi za djecu s autizmom. Redovito vježbanje može poboljšati motoričke vještine, fizičku kondiciju, koordinaciju i ravnotežu kao i socijalne vještine i emocionalno blagostanje djece s autizmom (Blažević, Škrinjar, Cvetko i Ružić, 2006).

Preporuke za provođenje tjelesnog vježbanja s djecom s autizmom prema Srinivasan, Pescatello i Bhat (2004) su:

- provođenje vježbanja na istom mjestu
- korištenje vizualnih uputa za izvedbu zadatka
- korištenje prostorije bez reflektirajućih predmeta i glasne glazbe
- potrebno je korištenje prilagođenih sportskih rekvizita i opreme s obzirom na vizualne potrebe djeteta
- opterećenje se dozira s obzirom na individualne potrebe ako se uoče neprilagođeni oblici ponašanja, aktivnost se tada prekida ili mijenja
- osmišljavanje adekvatnih različitih kinezioloških aktivnosti
- kratko i precizno opisivanje zadatka
- korištenje fizičke asistencije prilikom izvedbe zadatka (po potrebi)

- nakon uspješno odrađenog zadatka koristiti nagradu u obliku pohvale ili geste

Sadržaj tjelesnog vježbanja za dijete iz spektra autizma

Okreni pločice

U prostoru u kojemu se dijete s autizmom osjeća sigurno, postavi se velik broj pločica različitih boja. Djeca su podijeljena u dvije kolone, zadatak je da svaki tim u određenom vremenu okrene-što veći broj pločica na drugu stranu. Na znak odgojitelja, iz svake kolone kreće po jedno dijete i okreće po jednu pločicu, povratkom u kolonu mora dodirnuti dijete koje je sljedeće na redu. Pobjedu odnosi onaj tim koji je okrenuo najviše pločica u zadanom vremenu igre Stevenson (2008). Navedena igra doprinosi razvoju temeljnih motoričkih sposobnosti i motoričkih znanja, kao i poticaj socijalizacije djeteta

U radu s djecom s teškoćama iz spektra autizma bitno je prilagoditi vježbe njihovim mogućnostima. Poželjni su individualni sportovi ili vježbe, zbog jednostavnijih pravila i manjeg broja djece, dok ekipni sportovi ili timske igre koje sadrže puno pravila djeci s autizmom su jako složene. U planiranim aktivnostima potrebno je što manje rekvizita i pomagala kako bi djetetu s autizmom bilo što jednostavnije odraditi planiranu aktivnost. Odabrani rekviziti trebali bi biti prilagođeni njima, odnosno zanimljivi kako bi im se skrenula pozornost na okolinu. Aktivnosti u koje je uključena glazba, također pozitivno utječu na djecu s autizmom. Praćenjem djeteta može se uočiti koja su sredstva, rekviziti i pomagala interesantni djetetu, odnosno na koje odašilje pozitivnu reakciju. Takve rekvizite, odnosno pomagala potrebno je uklopiti u rad s djetetom. Treba imati na umu da autizam različito utječe na svako dijete i ne postoji isti model tjelesnog vježbanja koji odgovara svima.

Dijete s poremećajem u ponašanju – ADHD

Poremećaj u ponašanju kod djece predškolske dobi može se manifestirati kao skup negativnih obrazaca ponašanja koji su uznemirujući, neprimjereni ili nerazmjerni za njihovu dobnu skupinu. Ovi poremećaji mogu biti uzrokovani različitim čimbenicima, uključujući biološke, genetske, okolišne i socijalne čimbenike (Shaw i sur.,2007 prema Kudek Mirošević i Opić, 2010).

ADHD se definira kao poremećaj deficita pažnje i hiperaktivnosti, neurobiološki poremećaj koji se često javlja u djetinjstvu i može se nastaviti u adolescenciji i odrasloj dobi (Kudek Mirošević i Opić, 2010). Poremećaj ADHD-a karakteriziraju tri ključna simptoma, a to je nemogućnost održavanja dugotrajne pažnje, hiperaktivnost i impulzivnost. Prema Kovaču (2013) motorička se aktivnost manifestira kroz hiperaktivnost, impulzivnost te nedostatak pažnje.

ADHD obično se pojavljuje u dobi između treće i četvrte godine djetetovog života, ali razvije se puno ranije. Češće se pojavljuje kod dječaka nego kod djevojčica. Djeca sa ADHD-om znatno odstupaju od svojih vršnjaka što se tiče ponašanja, dok je njihov izgled uobičajen a inteligencija prosječna ili natprosječna. Međutim zbog svog ponašanja koje ne mogu kontrolirati smatraju se problematičnima od strane odgajatelja, druge djece u skupini i općenito drugih ljudi koji ga okružuju. Prelaženja sa zadatka na zadatak tipično je za ovakav poremećaj, djeca često ne mogu ostati i dovršiti započeti zadatak, ne prate upute i ne pridržavaju se pravila.

Prvčić i Rister (2009) navode da ADHD nije razvojna faza koja će u određenom vremenskom periodu proći, odnosno koju će dijete prerasti. Također nije uzrokovana lošim odgojem od strane roditelja i nije znak djetetove zločestoće, već predstavlja realni poremećaj koji često zabrinjava roditelje, odgajatelje i djecu.

Sadržaj tjelesnog vježbanja za dijete s poremećajem ADHD-a

Ježeva kućica

Djeca su u formaciji kruga, stav je raskoračan te se dodiruju stopalima. Jedno dijete je odabrano da bude jež koji bježi od lisice. Jež se spašava od lisice na način da se nekom od djece provuče kroz noge i uđe u kućicu. Dijete kojem se jež provukao kroz noge dobiva ulogu ježa te bježi od lisice. Ako lisica uhvati ježa, mijenjaju uloge (Neljak, 2009).

Simon kaže

Igra koja potiče fokus i samokontrolu, igra je pogodna za završni dio sata. U igri sudjeluje troje ili više igrača, jedan od igrača koji ima ulogu „Simona“ govori drugim igračima što trebaju napraviti. Naređuje na načina da izgovara npr. „Simon kaže čučni ili skoči, pljesni dlanovima, pucketaj prstima...“ Djeca mogu ispasti iz igre ukoliko su izvršili naredbu bez da im je Simon to naredio. Igra se može izmijeniti na način da se promjene smjernice, pa tako dijete radi sve suprotno od onog što je „Simon naredio“ (<https://www.pjesmicezadjecu.com/igre-po-uzrastu/igre-za-poticanje-paznje-i-koncentracije.html>). preuzeto: 20.06.2023.

Vlakić

Djeca se slobodno kreću po dvorani, dijete s ADHD-om ima ulogu lovca, odnosno lokomotive. Njegov zadatak je uhvatiti ostale vagone. Kada ih uhvati vagon se zakači za lokomotivu tako da ga prime za struk ili na neki drugi možda djeci zabavniji način. Igra se odvija sve dok posljednji vagone ne bude uhvaćen.

Koreografija na pjesmu „I like to move it“

Djeca su slobodno raspoređena po dvorani. Odgajateljica im objašnjava da trebaju slijediti njezine pokrete tijela uz ritam pjesme „I like to move it“. Koreografija može sadržavati razne pokrete poput kruženja rukama, brzo trčanje na mjestu, pljesak iznad glave, mahanje rukama, lagano trčanje na mjestu i slično

Skoči, trči, leti kao...

Za provedbu ove igre potrebna je kocka koja na svakoj strani ima sliku različite životinje. Djeca stoje u formaciji kruga, izabiremo dijete koje će baciti kocku. Kocka treba biti većih dimenzija. Kada dijete zakotrlja kocku, ostala djeca se kreću u krug na način da oponašaju kretanje životinje na koju stranu se okrene kocka, npr. skači kao žaba, leti kao roda ili hodaj kao medvjed i slično. Kretanje je moguće izvoditi u raznim varijantama poput brzog ili sporog kretanja ([https://vrtic-izvor.zagreb.hr/UserDocsImages/aktivnosti/jaslice/jaslice%20\(5\).pdf](https://vrtic-izvor.zagreb.hr/UserDocsImages/aktivnosti/jaslice/jaslice%20(5).pdf)) preuzeto 21.06.2023.

DAROVITA DJECA

Svaki pojedinac je jedinstveno biće koje se razvija i uči tijekom cijelog života, a prema Koren (2002) pojedini ljudi određene aktivnosti odrađuju bolje nego ostali. Takvi pojedinci su puno efikasniji, djelotvorniji, produktivniji i maštovitiji od ostalih, takve osobe nazivamo darovitima. Darovito dijete pokazuje izuzetne talente, sposobnosti ili intelektualne kapacitete izvan očekivanja za njegovu dobnu skupinu. Važno je napomenuti da darovitost nije isključivo povezana s visokim rezultatima na testovima inteligencije, iako nije isključeno da inteligencija može biti jedan od pokazatelja darovitosti. Darovitost je definirana na mnogo načina. Najpoznatija definicija darovitosti govori o darovitosti kao o „sklopu osobina koje pojedincu omogućuju postizanje iznad prosječnih uradaka u jednoj ili više aktivnosti kojima se bavi“ (Koren, 1989, str.9). Darovita djeca često pokazuju naprednije razmišljanje, brže usvajanje novih vještina, dublje razumijevanje i visoku motivaciju za postizanjem izvrsnosti u svojim područjima interesa. Darovitost se često veže uz riječ „talent“. Talent je izražena visoko razvijena prirodna sposobnost ili sklonost za izvođenje određene aktivnosti, u različitim kategorijama, a to podrazumijeva umjetničke, sportske, akademske ili druge vještine. U suvremenim shvaćanjima, talent je darovitost koja je izražena u specifičnim područjima (Koren, 1989).

Djeca pokazuju darovitost u različitim područjima. Tako Gardner (1983) navodi nekoliko područja darovitosti koja se javlja kod djece:

- verbalno – lingvističko
- logičko – matematičko
- glazbeno – ritmičko
- tjelesno – kinestetičko
- socijalno – intrapersonalno i interpersonalno

Također smatra da svaki pojedinac ima jedinstvenu kombinaciju navedenih područja koje se javlja u različitim intenzitetima. Pojedinac će biti darovit u onom području u kojem se ove kombinacije jave u većem intenzitetu. Za potrebe ovoga rada orijentacija će biti na tjelesno – kinestetičkoj darovitosti.

Prepoznavanje darovitosti

Prepoznavanje darovitosti kod djece može biti izazovno, jer se neki daroviti pojedinci mogu suočiti s izazovima kao što su nedostatak podrške, nedovoljno poticajno okruženje ili nedostatak prilika za razvoj darovitosti. Stoga je važno osvijestiti darovitost i pružiti odgovarajuću podršku kako bi se potaknuo njihov puni potencijal. Postoje različiti pristupi i programi koji se mogu primijeniti kako bi se podržalo darovito dijete. To može uključivati prilagođavanje nastavnog plana i programa, dodatne izazove, mentorske programe, sudjelovanje u natjecanjima ili rad s vršnjacima koji dijele slične interese i talente. Važno je stvoriti potencijalno okruženje koje će omogućiti darovitom djetetu da razvije svoje talente, istražuje svoje interese i postigne svoj puni potencijal (Cvetković – Lay, Sekulić – Majurec, 1998).

Darovitost je vrlo teško prepoznati bez obzira na zadovoljavajuću razinu teorijskih znanja odgajatelja. Da bi se utvrdila darovitost, prvo treba prepoznati znakove u ponašanju i analiziranjem uradaka djeteta, to je kontinuiran proces koji obuhvaća svu djecu u svim dobnim skupinama. Kako bi identifikacija bila lakša, stručnjaci su izradili kontrolne liste, u kojima su navedene moguće osobine djece. Odgajatelji označavaju osobine koje djeca posjeduju i na temelju označenih osobina procjenjuje se darovitost djece (Cvetković Lay i Sekulić Majurec, 1998).

Tablica 1. Područja procjene darovitosti djece predškolske dobi (Cvetković – Lay, Sekulić – Majurec, 1998; str. 32-33).

Djeca mlađe predškolske dobi	Djeca starije predškolske dobi
Zdravija i tjelesno često naprednija	Iskazuju veliku intelektualnu znatiželju
Puna energije, često im je potrebno manje sna	Brzo i lako uče
Znatiželjna, postavljaju pitanja koja nisu tipična za njihovu dob	Širok raspon interesa i pozornosti
Uče brže i pamte s manje ponavljanja	Sposobnost učinkovitijeg samostalnog rada
Imaju širok temelj općih znanja i bogatiji rječnik	Očituju istančanu moć zapažanja

Pokazuju interes za knjige i rado nauče čitati	Iskazuju inicijativnost i originalnost
Ustrajni su u izvršavanju zadatka	Iskazuju interes za nastanak čovjeka, Svemir, probleme odraslih
Ustraju u temi koja ih zanima	Imaju neobično bogatu maštu
Povezuju uzrok i posljedice	Svemu što rade prilaze perfekcionistički
Imaju razvijen osjećaj za humor	Više vole društvo starije djece i odraslih
Brže se prilagođavaju novim situacijama	Imaju loš rukopis, ne vole pisati i bilježiti
Mogu biti talentirana u nekoliko područja	Nestrpljivi su sa sobom i drugima
Mogu se angažirati u više stvari istodobno	Žele usmjeriti druge u igri i aktivnostima
Neovisnija su i manje se pokoravaju pravilima	Brzo i spremno prihvaćaju nove ideje
Osjetljiva su na nepravdu	Koncentriraniji su u rješavanju problema
Imaju bogatiji rječnik	Lako slijedi složene upute
Spremnije rješavaju probleme, četo nalaze više od jednog rješenja problema	Kvantitativno i kvalitativno bogatiji rječnik od vršnjaka
Razmišljaju na apstraktan način	Imaju bogatiji rječnik od svojih vršnjaka

Tjelesno - kinestetičko područje darovitosti

U radu je ranije spomenuto kako se darovitost može manifestirati u različitim područjima pa tako i u tjelesno – kinestetičkom području. Darovito dijete u ovom području ima sposobnost izvođenja i usklađivanja pokreta tijela. Iskazana je iznimna okretnosti, spretnost u pokretima i manipulaciji s različitim rekvizitima koji se mogu koristiti tijekom tjelesnog vježbanja npr. lopta. Darovitost u tjelesno – kinestetičkom području iskazuju glumci, sportaši, plesači, akrobati i sl. Tjelesno – kinestetička darovitost svakodnevno se može poticati raznim aktivnostima, kao što je: trčanje, skakanje, penjanje, bicikljanje, rolanje, plivanje i slično. Tjelesno vježbanje za darovitu predškolsku djecu igra važnu ulogu

u njihovom cjelokupnom razvoju. Osim što se na taj način promiče fizičko zdravlje, tjelesna aktivnost, potiču se i kognitivne sposobnosti, socijalne vještine, emocionalno blagostanje i koncentracija (Cvetković – Lay, Sekulić – Majurec, 1998).

Djeca koja pokazuju darovitost u ovom području karakterizira izuzetna motorička spretnost te koordinacija pokreta koja im je vrlo razvijena, imaju prirodan osjećaj za ravnotežu, preciznost, brzinu i agilnost. Fizički su snažni i izdržljivi, sposobni su za dugotrajno vježbanje ili kompleksnije sportske aktivnosti. Imaju brza reakcije i reflekse. U mogućnosti su brzog reagiranja, procijeniti situaciju te donijeti odluke. Prema Korenu (2002) jedan od dominantnih pokazatelja darovitosti je i psihomotorna sposobnost, odnosno dobro razvijene manipulativne vještine i preciznost pokreta. Tjelesna energija je također na visokoj razini, a uz navedeno posjeduju i vrlo dobru sposobnost koordinacije. Darovita djeca u spomenutom području upisuju se u različite sportske programe izvan vrtića ili škole koju pohađaju.

Sadržaji tjelesnog vježbanja za darovitu djecu

Otimanje repića

Djeca su podijeljena u dvije skupine. Svaka skupina dobije vrpce ili marame različitih boja, jedna skupina crvene a druga bijele (ili bilo koje druge boje). Vrh marame ili vrpce zataknu za pojas sportskih hlačica ili trenerke. Zadatak je da igrači iz jedne skupine otmu što više repića igračima iz druge skupine, ali pritom moraju čuvati svoje repiće. Igra je vremenski ograničena, a pobjednička skupina je ona koja u zadanom vremenu otme što više repića protivničkoj skupini.

Trčanje prozivanjem brojeva

Djeca su podijeljena u tri ili četiri vrste ovisno o broju djece, svako dijete dobije broj koji treba zapamtiti. Kada odgajatelj kaže npr. broj jedan, sva djeca koja imaju broj jedan trče oko vrste da bi došli do svog mjesta. Dijete koje prvo dotrči do mjesta na kojem treba stajati donosi svojoj ekipi jedan bod.

Boja, boja

Izabere se dijete koje će biti lovac, prije nego što krene loviti ostalu djecu izgovara na glas: „Boja, boja plava!“ Nakon lovčevog povika ostala djeca potrče kako bi dotaknuli nešto što je plave boje. Onaj koji dotakne predmet plave boje spašen je, ako je lovac uspio uhvatiti nekoga prije nego li je ponašao predmet plave boje preuzima njegovu ulogu i nastavlja loviti te odabire drugu boju. Važno je napomenuti djeci da ne smiju cijelo vrijeme držati predmet plave boje, već da kad opasnost prođe moraju nastaviti trčati (Neljak, 2009).

Izmakni vijaču

Odgajatelj stoji na sredini dvorane i ima dugačku vijaču. Djeca stoje u krugu i čekaju da odgajatelj krene kružiti vijačom malo iznad poda u krug. Djeca se moraju izmaknuti vijači na način da je preskoči. Dijete koje ne uspije preskočiti vijaču ili ga vijača dotakne ispada iz igre.

Tko će prije

Djeca su podijeljena u kolone, prvi zadatak je kotrljanje lopte do strunjače. Kada dođu do strunjače loptu ostavljaju sa strane te rade kotrljanje oko uzdužne osi („palačinka“), nakon toga trči slalom između postavljenih čunjeva. Trčanjem unazad vraća se u svoju kolonu. Sljedeći u koloni kreće kada ga dijete koje se vraća u kolonu dotakne po ramenu.

Lagani poligon prepreka

Poligon je postavljen u kružnom obliku. Prva prepreka koju djeca moraju prijeći je kotrljanje po strunjači (izvođenje „palačinke“), zatim hodaju po švedskoj klupi, odgajatelj stoji pokraj ukoliko je potrebna pomoć. Iduća prepreka su sunožni skokovi preko markera, zatim slalom oko čunjeva, provlačenje kroz obruč i zadnja prepreka je gađanje lopte u gol.

Dječji ples: – HOKI POKI

Pokretna igra Hoki – poki je vrlo popularna kod djece vrtićke dobi. Prilikom prvog slušanja najbolje bi bilo pustiti djecu da slobodno plešu u ritmu glazbe. Nakon toga, odgojitelj treba pokazati plesne pokrete. Ovom pokretnom igrom dijete razvija koordinaciju ruku, lijeve i desne strane tijela, ravnotežu, fleksibilnost i osjećaj za ritam.

U ritmu muzike za ples

Djeca se slobodno kreću u prostoriji uz zadani ritam defa, odgajateljica zadaje ritam uz pomoć tamburina. Kretanje mogu biti različite npr. trčanje uz razne pokrete trčanja i hodanja, izmjena sporog i brzog oda, zatim visoki i niski poskoci i slično. Slobodno kretanje uz zadani ritam može se izvoditi i uz razne vrste glazbe. Najbolje je kada odgajatelj sam osmisli kompilaciju glazbenih isječaka različitih plesova poput; valcera, polki, hip-hipa, narodni ples, drmeš, cha cha cha i brojni drugi

Pričam ti priču

Zadatak je da djeca pažljivo slušaju priču koju im odgajatelj priča. Tijekom pričanja djeca su cijelo vrijeme u pokretu. Kada odgajatelj spomene određenu životinju djeca će oponašati kretanje izgovorene životinje sve dok odgajatelj ne spomene sljedeću životinju. Kako bi otežali aktivnosti moguće je uključiti i djecu u pričanje, odnosno da odgajatelj započne priču, a svako iduće dijete nastavlja za njim. Npr. „Na velikom zelenom lopoču sunčala se žaba...“ zatim svi oponašaju kretanje žabe.

Slonovski nogomet

Igra se može prilagoditi vanjskom i unutarnjem prostoru. Za igru je potrebna veća i mekša lopta. Djeca su postavljena u formaciji kruga, noge su im raširene i ne smiju dodirivati stopalo djeteta koje stoji pokraj njih. Ruke su ispružene a prsti na rukama su isprepleteni. Zadatak igre je postići pogodak na način da se lopta gurne, uz pomoć ruku, kroz noge djece koja sudjeluju u igri. Igra se može igrati i na ispadanje, tako da dijete kojem lopta prođe kroz noge ispada van.

Pronađi rekvizit

Odgajatelj po dvorani raspredi različite rekvizite koji se koriste u satu tjelesne i zdravstvene kulture. Rekviziti mogu biti razni npr. obruči, markeri, strunjača, razne lopte, vijača, strunjača, čunjevi itd. Djeca slobodno trče po dvorani, na pljesak odgojitelja traže određeni rekvizit te ga moraju dotaknuti ili stati kraj njega.

Pogodi košaru

Djeca su podijeljena u dvije skupine. Svaka skupina ima svoju kutiju oko koje trče u krug, a svako dijete u ruci ima malu loptu. Na odgojiteljev znak stani djeca prestaju trčati, a na znak baci, bacaju loptu u kutiju. Nakon bacanja polako uzimaju lopte iz kutije i vježba se ponavlja, nakon svakog zaustavljanja i ponovnog kretanja mijenja se smjer trčanja.

Sladoled

Djeca su postavljena u tri kolone (ovisno o broju djece). Prvi i drugi u koloni imaju „kornet“ (čunj okrenut obrnuto) uz pomoć kojeg će nositi loptice „sladoled“. Prvi u koloni stavlja lopticu u „kornet“ te trči s njom do markera koji je postavljen 4 do 5 metra od početka kolone, zaobilazi ga i vraća se svojoj koloni, prebacuje loptu u kornet djetetu u koloni, a kornet predaje sljedećem djetetu.

Vjetar

Na jednoj strani igrališta nalaze se djeca, a na drugoj strani nalazi se dijete koje je odabrano da bude „vjetar“. Između njih odvija se sljedeći dijalog:

Vjetar: „Ja sam vjetar dižem prah, zar vas djeco nije strah?“

Djeca: „Ti si vjetra dižeš prah al' nas djecu nije strah.“

Vjetar: „Ako ja zapušem?“

Djeca: „Mi ćemo pobjeći!“

Nakon toga djeca potrče preko dvorane do mjesta na kojem je stajao „vjetar“, a „vjetar“ potrči na stranu gdje su stajala djeca. Koga „vjetar“ ulovi postane njegov pomagač i tako svako sljedeće ulovljeno dijete. Igra se igra dok se ne ostane jedno dijete i ono postaje „vjetar“ (Neljak, 2009).

ZAKLJUČAK

Tjelesno vježbanje važan je dio obrazovanja djeteta, jer utječe na tjelesno zdravlje kao i na kognitivni i emocionalni razvoj. Tjelesno vježbanje može se provoditi, na puno mjesta koja su pogodna za njegovo izvođenje. Ono uključuje aktivnosti od hodanja i trčanja, do plesa i jednostavnih elemenata gimnastike i kompleksnih aktivnosti. Tjelesno vježbanje vrlo je važno za poticanje razvoja djece s posebnim potrebama. Djeca kroz motoričku igru uče različite vještine i vrijednosti kao i sudjelovanje u timskom radu. Također, darovita djeca nikako ne smiju biti isključena iz procesa vježbanja zbog svoje darovitosti. Često ih se zbog toga smatra nezainteresiranim za rad i neadekvatnog ponašanja, a razlog tome može biti neadekvatan izbor sadržaja primjeren njihovim sposobnostima i potrebama. Prilagođavanjem vježbi za djecu s poteškoćama u razvoju i za darovitu djecu kao i pravilnim izborom sredstava i pomagala za rad, moguće je dobiti punu pozornost i motivaciju za uspješno obavljanje zadatka.

LITERATURA

- Blažević, K., Škrinjar, J., Cvetko, J. i Ružić, L. (2006). *Posebnosti odabira tjelesne Aktivnosti i posebnosti prehrane kod djece s autizmom*. *Hrvatski sportskomedicinski vjesnik*, 21:70-83, <https://hrcak.srce.hr/8357>, preuzeto: 05.06.2023.
- Cvetković – Lay, J., Sekulić – Majurec, A. (1998). *Darovito je, što ću s njim?: Priručnik za odgoj i obrazovanje darovite djece predškolske dobi*. Zagreb: Alinea
- Dječji vrtić Cvrčak, Solin *Tko su djeca s posebnim potrebama?*
<https://www.djecjivrtic-cvrcaksolin.hr/php/wsCommon/wsGetDocument.php?f=5eab247514837.pdf> preuzeto: 06.06.2023.
- Dječji vrtić Grigor Vitez, Zagreb *Plesne igre za djecu rane i predškolske dobi*
<https://vrticgrigoraviteza.zagreb.hr/UserDocsImages/VRTI%C4%86%20ONLINE/PLESNE%20IGRE.pptx> preuzeto: 21.06.2023.
- Dječji vrtić Tratinčica, Zagreb; *Važnost sluha i zašto nastaje oštećenje*.
<https://vrtic-tratincica.zagreb.hr/default.aspx?id=67> , preuzeto: 06.06.2023.
- Findak, V. (1995). *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture u predškolskom odgoju*. Zagreb: Školska knjiga
- Kiš-Glavaš, L. (2016). *Rehabilitacija putem pokreta*. Zagreb: Edukacijsko - rehabilitacijski Fakultet
- Koren, I. (1989). *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika*. Zagreb: Školske novine
- Kostelnik, M. J., Onaga, E., Rhode, B., Whiren, A. (2003). *Djeca s posebnim potrebama*. Zagreb: Educa
- Krampač-Grljušić, A. , Marinić, I. (2007). *Posebno dijete: Priručnik za učitelje u radu s djecom s posebnim obrazovnim potrebama*. Grafika: Osijek
- Mirošević Kudek, J., Opić S. (2010) *Ponašanja karakteristična za ADHD. Odgojne znanosti* Vol. 12, br. 1, 2010, str. 167-183. Preuzeto: 07.06.2023. <https://hrcak.srce.hr/file/89836>
- Neljak, B. (2009). *Kineziološka metodika u predškolskom odgoju*. Zagreb: Kineziološki fakultet.
- Prvčić, I., Rister, M. (2009). *Deficit pažnje, hiperaktivni poremećaj, ADHD*. Zagreb: Kikagraf.
- Stevenson, A. (2008). *High quality physical education for pupils with autism*. Loughborough: University Loughborough.

Zrilić, S., Košta, T. (2008). *Specifičnost rada sa slijepim djetetom u vrtiću i školi s posebnim naglaskom na slušnu percepciju*. Magistra Iadertina Zbornik radova Odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelja, izdavač Sveučilište u Zadru

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Iva Vukošić izjavljujem da sam samostalno izradila svoj završni rad pod naslovnom *Tjelesno vježbanje s djecom s posebnim potrebama u predškolskoj dobi* uz konzultacije mentorice izv. prof. dr. sc. Marije Lorger te gore navedenu literaturu.

POTPIS: